

פרפראות לחג הפסח

מחברת חנה רות
ומספרת נילי

חג-הפסח תשפ"ה

מתוך ספר דברות גרסון להגה"צ ר' גרשון שטיינברג זצ"ל

בס"ד

"מצה" ר"ת מ'כל צ'רה ה'צילני.

בזוה"ק נקרא מצה מיכלא דאסוותא פירוש שזה אוכל שהוא רפואה לנפש ולגוף. וגם מיכלא דמהימנותא שזה מביא לאמונה.

תמכא (חריין מין מרור) ר"ת תמיד מספרים כבוד א', והכוונה שאפילו כשומר לו לאדם, צריך גם כן להודות לה'. "כרפס" ר"ת כלל ראשון פה סגור, וכן כרפס אותיות ס' פרך, לרמוז כנגד שישים ריבוא שעבדו במצרים בפרך.

הבאר היטב (סי' תסט) מביא בשם הירושלמי שלא יאמר אדם כמה טורח פסח זה, כי זו טענת הרשע "מה העבודה הזאת לכם".

יש 15 סימני הסדר כנגד ט"ז ניסן. צדיק אחד אמר אחרי הסדר, רבש"ע אנתו אמרנו 15 סימני סדר, מבקשים ממך רק מילה אחת שתאמר "צריצה".

בארבע סימנים מסימני הסדר צריך להיות עם כוס – קדש, מגיד, ברך, הלל. צריך לאכול 5 כזיתים מצה: 2 כזיתים מוציא – מצה, 1 כורך, 2 כזיתים אפיקומן, אחד זכר לקרבן פסח, והשני זכר למצה הנאכלת עמו. ובספר חיי אדם כתוב שזה גם זכר לקרבן חגיגה. 2 כזיתים מרור. כזית אחד נאכל לבד, וכזית שני כורך.

על כל כוס וכוס צריך לומר ברכת הגפן, כי כל כוס מצה בפני עצמה (שיטת הרמ"א).

החתם סופר אומר שאחרי חורבן בית המקדש יש רק מצה אחת בענייני אוכל, והיא כזית מצה שהוא מדאורייתא, ולכן צריך לזרוז עצמו לעשותו כהוגן. המצוה הקשה ביותר בליל פסח הוא חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים (ר"ז מברסק).

למה אנו מחמירים בפסח במשהו, לרמוז שאם כלל ישראל היו נשארים במצרים עוד משהו, היו נכנסים ב-50 שערי טומאה.

כל המרבה לספר בביציאת מצרים הרי זה משובח. "כל" ר"ת כהנים לויים, שאפילו שהם לא היו בשעבוד גם חייבים לספר בביציאת מצרים, והמעשה מסייע, שרבי אליעזר ורבי יהושע היו לויים, ורבי טרפון ורבי אלעזר בן עזריה היו כהנים, רבי עקיבא בא מגרים, שאפילו אלו שלא היו בשעבוד גם חייבים לספר.

כל הנזהר ממשוהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה (באר היטב סימן תמ"ז).

כתבו המקובלים שעבירה בפסח חמורה הרבה יותר מכל השנה (פלא יועץ). למה מפסיקים את ההלל ועושים הסעודה באמצע? שבתחילה אומרים 2 פרקים הללו עבדי ה', בצאת ישראל ממצרים, ואח"כ נוטלים לסעודה, ואחר הסעודה ממשיכים באמירת לא לנו? כי הסעודה בפסח היא בעצמה הלל מפני שכולה מצוות (הנצי"ב).

למה נאכל הקרבן פסח על השובע? כי כתוב למשחה לגדולה. בירושלמי כתב, כדי שלא יבוא לשבירת עצם בגלל הרעב (תוס' פסחים בשם הירושלמי). בכל ההגדה אינו מוזכר שם "משה" רק פעם אחת בקטע של רבי יוסי, ואפילו שהוא הרי היה עיקר הגואל, מ"מ כדי להדגיש את "אני ה' ולא אחר" (מפרשים).

ההלכה היא שבקריאת הלל צריך לעמוד, ובליל הסדר יושבים בקריאת ההלל, כי בליל פסח צריך להיות דרך חירות (ובח פסח).

במצרים אכלו מצה וקרבן פסח על שם העתיד. מדרש פליאה: אין אוכלים פסח אלא "בחמץ", והביאור הוא שבמילה "בחמץ" מרומז כל הדינים שיש באכילת הקרבן פסח שזה מרומז בר"ת של "בחמץ" בלילה, חיצות, מניוין, צלוי.

בט"ז ניסן תלו את המן, וסימנך וישבות המן ממחרת. (פסוק בניך יהושע פרק ה' פסוק י"ב) וישבות המן ממחרת של יום ראשון של פסח (עייני רש"י מגילה ט"ז ד"ה י"ט ראשון של פסח ובמסורת הש"ס שם).

במ"ב סימן ת"צ כתב: יש להוסיף תוספת מאכל ביום ט"ז ניסן לזכר סעודת אסתר.

4 שמות הפסחים: 1. פסח מצרים. 2. פסח מדבר. 3. פסח גלגל. 4. פסח חרות. הקרבן הראשון של עם ישראל הוא קרבן פסח, ומרומז בו גם על אחדות "לאכול בחבורה" "צלייתו כאחד", "אסור שבירת עצם", שצריך להיות

מסופר בגמרא על רבי יהודה בר אילעאי, שהיה לו כאב ראש משתיית הד' כוסות בליל הסדר, מפסח ועד שבועות. והדבר הוא פלא שיהא כל פעם כאב ראש, בדיוק באותו זמן שמן הפסח ועד עצרת, ופירשו על דרך המוסר שהכוונה היא שההשפעה שיש בליל הסדר צריכה להיות עד שבועות שהוא התכלית, שעיקר יציאת בני ישראל ממצרים היתה כדי שאח"כ יקבלו את התורה (רבי יהודה צדקה).

בשאלת מה נשתנה, עיקר שאלת הבן הוא למה אנו עושים דבר והיפוכו אוכלים מצה שזה זכר לעבדות, (כמו שכתב האבן עזרא, שפעם אחת נשבה בארץ חוץ, ונתנו לו לאכול מצה, ואמרנו לו שמצה משביעה גם כשאוכלים ממנה קצת), וכן מרור הוא סימן לעבדות, ומצד שני אנו עושים טיבול, וכן מסובין שהוא סימן לחירות. ועל זה משיב האב עבדים היינו וכו', שבלילה זה עצמו היינו גם עבדים וגם משוחררים, עד חצי הלילה עדיין היינו עבדים, ומחצי הלילה ואילך היינו בני חורין, ולכן אנו עושים בליל הסדר דברים הפוכים כאלו. הא לחמא עניא.. כל דיכפין יתי ויכול, כל דצריך יתי ויפסח. למה מתחילה אומר לשון "דיכפין", ואח"כ אומר לשון "דצריך". רק לאכול את הכזית מצה, שזה קודם הסעודה ועדיין רעבים, אומר לשון "דיכפין", אבל על קרבן פסח, שאוכלים על השובע, לכן אומר כל דצריך.

יש גורסים כהא לחמא עניא. והמכוון, שהגם שכל מערכות העולם מתקדמות בצעדים ענקיים עם הטכנולוגיה המתקדמת עם כל המכשירים המתקדמים למיניהם, אבל מצוות התורה לא נשתנו מאומה ולא תהא תורה אחרת, וזה "כהא" לחמא עניא ללא שום שינוי.

שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה. וקשה הרי בכל השנה אנו אוכלים רק חמץ, וא"כ מה הפירוש חמץ ומצה. והתירוץ הוא, שכונת הבן לשאול שבכל הלילות שבכל השנה אנו מקריבים קרבן תודה שיש בו חמץ ומצה, אם כן הלילה הזה שאנו מסדרים הסדר גם כן כדי ליתן תודה להקב"ה בודאי היה ראוי להקריב קרבן תודה לחירות על החירות, ועל זה מתרצים עבדים היינו, שקרבן תודה בא על נס פרטי, אחד מהארבעה ניסים, ובמצרים היו כל הארבעה ניסים ר"ת "חיים" "ח" חבוש בבית האסורים, שהיינו חבושים במצרים, "י" יסורים, עיניים מהמצרים, "י" ים, שעברו את הים, "מ" מדבר, שהלכנו במדבר, ולכן משנים ואוכלים מצה בלבד.

כל ימי חייד להביא לימות המשיח. יש לפרש, שכל ימי החיים יש לפעול ולצפות תמיד לימות המשיח, אחכה לו בכל יום שיבוא.

מעשה ברבי אליעזר... שהיו מסובין בבני ברק. ויש לשאול למאי משנה לנו הדבר באיזה מקום הם היו מסובין. רק הביאור הוא, שהרי לכאורה איך היה מותר לרבי עקיבא להסב, והרי רבי אליעזר היה רבו, ואין התלמיד מיסב אצל רבו. והתירוץ הוא, שכיון שזה היה בבני ברק, ורבי עקיבא היה מרא דאתרא (רב העיר), ולכן כיון שרבי אליעזר בא אל תלמידו, אז מותר לו להסב. ולכן הביא כאן שהסיפור היה בבני ברק.

רשע מה הוא אומר... ואף אתה הקהה את שיניו. אומרים בדרך הלצה, שטענת הרשע היא שאינו מתנהג כמו שצריך, ואינו מקפיד על פיאות וזקן, מפני שגם כשנולד נולד בלעדיהם, לכן אומרים לו, שגם שיניו צריכים להוציא, שהרי נולד בלעדיהם.

כמה מעלות טובות למקום עלינו. לכאורה היה צריך להיות כתוב מהמקום עלינו, ולא למקום, כאילו הכוונה שהקב"ה יש לו טובה. והביאור הוא, שכל מה שהקב"ה עושה לעמו ישראל, גם לעצמו עושה כן. ואם לבני ישראל טוב גם לו טוב הוא. וכמו שמצאנו אצל רבי ישמעאל שנכנס לפני ולפנים, והקב"ה בקשו "ברכני", ואמר לו, "שיכבשו רחמך את כעסך מעלינו". והלא זה ברכה לישראל ולא להקב"ה, אלא שברכה לישראל, היא עצמה הברכה לקב"ה.

כתוב בפרשת צו, מצות תאכל במקום קדוש. רמז למצות שאוכלים בליל פסח, שיהיה במקום קדוש, דהיינו שיקדש את הפה, שהוא מקום אכילת המצות. וזה גם מרומז בתיבת "פרעה", מלשון פה-רע, והתיקון לזה "פסח" פה-סת, לדבר רק דברים טובים וקדושים, שכל המרבה לספר בהם הרי זה משובח, וההיפך מי שאינו מדבר בדברים טובים ח"ו, אינו משובח.

שלמות, "צילוי ולא מבושלי", כי צילי מתקשה כאחד, זה מרמו על אחדות שאם כלל ישראל יהיו באחדות יושעו.

סדר קריאת התורה בפסח – בכל יום מוציאין 2 ס'ת. סימן לקריאה בס'ת הראשון, משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא. (מגילה לא.). ביום א' קורין משכו וקחו, בב' שור או כשב, בג' קדש ל', בד' אם כסף תלוה, בה' פסל לך, ב' פסח מדבר בפ' בהעלותך, בז' ויהי בשלח, בח' כל הבכור, (בח'ל): וטעם הקריאה על סדר זה הוא מפני שבכל הפרשיות הללו הזכר בהן של פסח, וקורין אותן על סדר שהם כתובים בתורה, אלא שקורין ביום ב' שהוא זמן ספירת העומר, הפרשה דכתיב בה וספרתם לכם, ובז' שעברו בו בים, קורין ויהי בשלח, ובח' קורין כבכל אחרון של יום טוב כל הבכור, מדכתיב בה ולא יראה את פני ה' ריקם, דאז ראוי להזכיר להעם להביא עולות ראייה ושלמי חגיגה, דאח"כ אי אפשר להביא, ובוה"ז עושין זכר למקדש, וכשחל בשבת קורין כל הבכור רק מתחילין מעשר תעשר משום שיש לקרות בה ז' בני אדם, ואם חל יום ג' דפסח בשבת, מקדימין לקרות פסל ביום ג', מדנזכר בו שבת רק מתחילין מן ראה אתה אומר אלי, משום שיש לקרות בה ז' בני אדם. בלבוש פי את הסימן, משך תורא, שמשכו שור ועשו העגל. קדש בכספא, קדשוהו ע"י הרבה כסף, כמ"ש והושע ב, ין וכסף הרבית לה וזה עשו לבעל. פסל במדברא, במדבר היה פסל הזה, וע"י כן שלח בוכרא, נפסלו הבכורים מעבודה, שע"י גאולת מצרים נבחרו לעבודה, וחטאו בעגל והפסידו העבודה. ספר תורה השני בפר' פנחס ענין המוספים – 10 עולות: 2 פרים, 1 איל, 7 כבשים, 1 שעיר לחטאת.

בשלש פעמים קרבנות המוספין שיום וסימנך "חפש" – חדש, פסח, שבועות. לדעת הגר"א לוקחים לקערה בליל הסדר רק 2 מצות, ואפילו שלאחד שחוצים את המצה ביחץ אין לנו לחם משנה, כי המצות נקרא לחם עוני ודרכו של עני בפרוסה.

שיעורי הכוסות: לדעת רבי חיים נאה 86 גרם – בגימטריא "כוס". לדעת החזו"א 150 גרם, בגימטריא "כוס הגון".

קדש – 2 כוונות יש בדבר, 1 לחובת קידוש ו-1 לזכר והוצאתי. כוס של "מגיד" לזכר והצלתי. כוס של "ברך" לזכר וגאלתי. כוס של "הלל" לזכר ולקחת.

עיקר המצה במצה הוא כזית ראשון, שנאמר בערב תאכלו מצות. לפי דעת הגר"א כל שבעת ימים יש מצה לאכול מצות, אבל אין חיוב. יש מפרשים בערב תאכלו מצות, בערבות, כמו והערב נא, מיט אויסקייט. השלי"ה היה מנשק את המצות והמרור מרוב חיבה (מ"ב).

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. מה שבעל ההגדה מתחיל בגנות ומסיים בשבח, להורות לנו שאף אם האדם נמצא ח"י בשפל המדרגה יכול עוד לעלות במדרגות גדולות.

שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל. נמצא שפרעה לא היה רשע כמו לבן, אך האמת שפרעה גם רצה לעקור את הכל, אך מכיון שראה אצל לבן שזה דבר בלתי אפשרי, לכן ניסה בתחילה על הזכרים לבד אך במחשבתו רצה אח"כ לעקור את הכל והקב"ה הצילנו מידו. נמצא שפרעה היה רשע יותר גדול מלבן אלא שבא בערמה, וזה מה שבעל ההגדה אומר, שלבן רצה כבר מתחילה לעקור את הכל, אבל פרעה היה רשע גדול מאוד, שבתחילה לא גזר אלא על הזכרים, אבל כוונתו היתה על הכל.

בעת אמירת העשר מכות נוהגים לטפטף באצבע מעט מן היין שבכוס, וטעם הדבר, להראות שכל המכות שקיבלו המצרים במצרים, לא היה אלא כטיפה מן היין. והמשנה ברורה אומר שמרומז בזה שמות קדושים. וי"א לטפטף עם הכוס ולא עם האצבע.

כרפס הוא ס' פרך, מלשון שעבוד, ודבר והיפוכו חרוסת ס' חרות. זכר למקדש כהלל... לקיים מה שנאמר "על מצות ומורדים יאכלהו". פסוק זה הוא בפרשת בהעלותך בענין פסח שני, ולמה לא מביא הפסוק שכתוב בפרשת בא "ומצות על מרורים". רק כי בליל פסח בזמן הזה שאין לנו קרבן פסח, הלב נשבר על שלא זכינו לכך האי שתא. לכן מזכירים את הפסוק של פסח שני, שיש לנו עדיין אפשרות לקיים את הקרבן פסח גם בשנה זו. עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם. יש לפרש, שהעצבות הבאה על האדם, זה רק מפני שחושב שהכל הוא בידי אדם, אבל אם היה מאמין שהכל בידי שמים, לא היה מקום לעצבות כלל.

אוכלים ביצה קשה בליל פסח, מפני כמה טעמים. א. זכר לקרבן חגיגה. ב. זכר לאבלות שאין ביהמ"ק קיים, ואין לנו קרבן פסח. ג. מפני שבאותו יום שחל יום א' של פסח, חל תמיד תשעה באב. ד. לרמוז שכמו ביצה כל מה שמבשלים אותה יותר היא נהיית יותר קשה, ולא כשאר דברים שכל מה שמבשלים אותם נהיים יותר רכים, כמו כן כלל ישראל "שלא אחד בלבד עמד עלינו לבלותינו", מתוך עינויים ומכות וייסורים, עוד אמונתנו בה' איתנה וחזקה, ואדרבה כאשר יענו אותנו כן ירבה וכן יפרוץ.

בברכת שהחיינו בליל הסדר יש לכוין ביותר, והדבר מרומז בפסוק "שמרתם את החקה הזאת למועדה מימים ימימה" "חקה" ר"ת חיים – שהחיינו, קיימנו, הגיענו, שבזכות זה יזכה לחיות ולקיים בשנה הבא מצות ליל הסדר. הדין הוא שאם בלע מצה יצא, בלע מרור לא יצא, ובוראי שאם בלע הגדה לא יצא (הגר"ח פלאגי).

כרפס ר"ת כלל ראשון פ"ה ס'גור, יחץ מגיד, ומה שמוכרחים להגיד יגיד רק חצי, לקצר כל מה שאפשר.

"פסח כהלכתו. שה"פ-סח", שמה שמדבר עם הפה יהיה כראוי.

כי גבר עלינו חסדו. פעמים אדם אינו יודע שמה שבא עליו זה חסד עבדו, רק חושב שזה לרעתו. וזה הכוונה כי "גבר" עלינו חסדו, שהאדם מקבל חסדיו של הקב"ה בגבורה ובכח, אע"פ שאין רצונו בכך. וכן יש שפירש מה שאומרים הגומל חסדים טובים, וכי יש חסדים שאינם טובים, רק יש חסדים שנראה לו להאדם שאינם חסדים, ולזה מבקשים שיהיה ניכר גם לנו שהחסדים הם טובים. המומר אסור לו לאכול מקרבן פסח, ונשאלת השאלה, למה לפני תפילת כל נרדי אומרים "אנו מתירים להתפלל עם העברנים". שמשתפים בתפילה גם את בעלי העבירה, ובקרבן פסח לא. והתירוץ שאם הבעל עבירה בא להתענות אזי אפשר לצרפו, אבל אם בא לאכול ולמלאות תאוותו, אסור לשתפו עמו.

כשיצחק אבינו ע"ה ביקש מבנו שיעשה לו מטעמים, הביא לו יעקב שני כבשים, מפני שהיה אז פסח, והביא לו אחד לקרבן פסח, ואחד לקרבן חגיגה. ואחרי כן כשהגיע עשו עם הצייד שהכין, אמר לו יצחק "ואכל מכל". והתכוין לומר לו, שכבר אכל את הכל את הקרבן פסח והאפיקומן, ולכן אסור לו כבר לטעום כלום, מפני "שאין מפתירין אחר הפסח אפיקומן". ומוסיף על זה הגר"ח זוננפלד זצ"ל רמז נפלא "בא אחך במרמה", "במרמה" בגימטריא "אפיקומן" 287.

לשון הפלא יועץ, בדרך מליצה, מה שכתוב בשיר השירים "הניצנים נראו בארץ" "הניסנים" נראו בארץ, שכבר ניכר שהגיע ניסן, אבל הישועה עדיין לא נראית, כי לישועתך קוינו כל היום ומצפים לישועה במהרה בימינו אמן.

שביעי של פסח: כתוב בחז"ל שבשעת קריעת ים – סוף בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר להם הקב"ה, מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה? הביאור הפשוט הוא, שהמלאכים רצו להודות ולשבח לה' שהמצרים טבעו בים, ואמר להם הקב"ה, כיון דסוף כל סוף אף הם מעשי ידי ה', לא ראוי לומר שירה, כמו שכתוב "בנפול אויבך אל תשמח". והגר"א מבאר באופן אחר, ע"פ"י מה שכתוב בחז"ל וך ה' במחנה אשור במה הכס? פתח להם הקב"ה את אוזנם, וכיון ששמעו את שירת המלאכים מיד מתו, ולכן במצרים ביקשו מלאכי השרת לומר שירה שע"י זה ימותו המצרים, כאשר ישמעו את השירה, ואמר להם הקב"ה שלא מגיע להם למות במיתה כזו קלה, שהרי מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה, שהם התאכזרו לעם ישראל כל כך שמגיעה להם מיתה קשה.

"חכו ממתקים" ר"ת חכו חג כשר ושמת, ממתקים שיהיה חג מתוק. ולהכין ממתקים לפסח. יהי רצון שנוכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בב"א.

מוציאין 2 ס'ת: (1) משכו וקחו כפר' בא (2) מפטיר, ובחדש הראשון כפר' פנחס: הפטרה בעת ההיא (יהושע ה')

שקיעה: 7:08 מוצאי החג: 7:44 ר"ת 8:10 סוף זמן ק"ש מג"א: 8:52
סוף זמן אכילת חמץ: כש"ק 10:10 סוף זמן ביטול חמץ כש"ק 11:20
סוף זמן שריפת חמץ: ביום ו' 11:20
סוף זמן אכילת אפיקומן: 12:38

אליכטיגין כשר'ן פריילאכין יו"ט

מוסד תלמוד תורה אגודת ישראל (פ"ס יא 88)
לע"נ הנה"צ ר' גרשון אביגדור ב"ר חיים זצ"ל, נלב"ע י"ג תשרי תשע"ב